

BOŞANMA VE ÇOCUK

85.

BÖLÜM

Rasiha KANDULU OLCAY¹

TANIM VE EPİDEMİYOLOJİ

Eşlerin birlikteliğinin mahkeme kararıyla sona erdirilmesi, olarak tanımlanan boşanmanın ebeveynler üzerinde ciddi bir etkisi olmasının yanı sıra, hâlen ruhsal ve bedensel gelişimleri devam etmekte olan çocukların normal gelişim basamakları üzerinde de olumsuz etkileri olduğu bilinmektedir (1).

Son yıllarda tüm dünyada boşanma oranlarında ciddi bir artış söz konusudur. Boşanma konusunda en çok araştırma yapılan ülkelerden biri olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde evliliklerin %50'sinin boşanma ile sonlandığı; yüksek çatışmalı boşanma sürecinden geçen ailelerde çocukların kısa ve uzun dönemde, duygusal ve davranışsal sorunlar yönünden artmış bir risk altında oldukları belirtilmektedir (2).

Türkiye'de boşanma oranları gözden geçirildiğinde tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de boşanma oranlarında ciddi bir artış olduğu dikkat çekmektedir. Özellikle 1990'lı yıllarda başlayan artış eğiliminin 2000'li yıllarda da devam ettiği görülmektedir (3). Türkiye İstatistik Kurumu'nun yaptığı araştırma sonucunda, 2018 yılında kaba boşanma hızının en yüksek olduğu ilin binde 2,79 ile İzmir olduğu; bu ili binde 2,77 ile Muğla, binde 2,69 ile Antalya'nın izlediği tespit edilmiştir. Kaba boşanma hızının en düşük olduğu ilin ise binde 0,16 ile Hakkari olduğu gösterilmiştir (4).

BOŞANMANIN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Çocukların boşanma sürecine uyum sağlama süreci kısa dönem ve uzun dönem etkiler olmak üzere iki aşamada ele alınmaktadır.

Kısa Dönem Etkiler:

Özellikle boşanmayı izleyen ilk bir yılda çocuklarda uyum sorunları daha sık görülmektedir (5). Kısa dönemde ortaya çıkan sorunlar iki başlık altında incelenebilir.

1. İçer atım sorunları: İçer çekilme, artmış kontrol, depresyon ve kaygı bozuklukları (6,7)
2. Dışa vurum sorunları: Uyum bozuklukları, karşıt olma karşı gelme bozukluğu, davranış sorunları ve duygu düzenlenmesinde bozukluk (8)

Uzun Dönem Etkiler:

Boşanmanın neden olduğu sorunların iki yıl içinde normale dönebileceği bildirilmekle birlikte, erişkinlikte devam edebilecek sorunların da olabileceği belirtilmektedir (9,10).

Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri ile ilgili yazında dört önemli meta-analiz araştırması mevcuttur. Reid ve Crisafulli tarafından yapılan çalışmada, boşanma sonrası çocuklarda duygusal ve davranışsal problemlerde artış tanımlanırken, 1991 yılında gerçekleştirilmiş bir diğer çalışmada ise, ebeveyn boşanmasının çocukların ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olduğu belirtilmiştir (11,12). Sands ve arkadaşları tarafından 18 araştır-

¹ Uzman Doktor, Barış Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği, rasihakandulu@hotmail.com
ORCID iD: 0000-0003-4600-2135

dinî özellikleri nedeni ile boşanmanın Türk toplumundaki çocuklar üzerindeki etkisinin araştırılması, ebeveynlerin boşanması durumunda çocukların yüksek menfaatleri göz önünde bulundurularak uygun yönlendirmelerin yapılmasını sağlayacak politikalar geliştirilmesi açısından Türkiye’de de yapılacak yeni çalışmalara gereksinim duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Friesen MD, John HL, Fergusson, DM et al. Exposure to parental separation in childhood and later parenting quality as an adult: Evidence from a 30-year longitudinal study. *J of Child Psychology and Psychiatry*. 2016;58(1):30–37.
2. Bernet W. Children of divorce: Breaking news for clinicians and forensic practitioners. *J of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 2016;55(10):27.
3. Başkaya Z. Türkiye’de evlenme ve boşanma oranlarının iller düzeyinde zamansal değişimi (2001-2015). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2017;10:53.
4. Türkiye İstatistik Kurumu (2019). Evlenme ve boşanma istatistikleri 2018. (06/11/2019 tarihinde <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30698> adresinden ulaşılmıştır).
5. Kleinsorge C, Covitz LM. Impact of divorce on children: Developmental considerations. *Pediatr Rev*. 2012;33(4):147–154.
6. Lamela D, Figueiredo B, Bastos A et al. Typologies of post-divorce coparenting and parental well-being, parenting quality and children’s psychological adjustment. *Child Psychiatry and Human Development*. 2015;47(5):716–728.
7. Weaver JM, Schofield TJ. Mediation and moderation of divorce effects on children’s behavior problems. *Journal of Family Psychology*. 2015;29(1):39.
8. Achenbach TM, Ivanova MY, Rescorla LA et al. Internalizing/externalizing problems: Review and recommendations for clinical and research applications. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*. 2016; 55(8):647–656.
9. Hetherington EM, Hagan MS. The adjustment of children with divorced parents: A risk and resiliency perspective. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 1999;40(1):129–140.
10. Wolchik SA, Sandler IN, Millsap RE et al. Six-year follow-up of preventive interventions for children of divorce. *JAMA*. 2002; 288(15):1874.
11. Reid WJ, Crisafulli A. marital discord and child behavior problems: A meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 1990; 18:105–117.
12. Amato PR, Keith B. Parental divorce and adult well-being: A meta-analysis. *J marriage Fam*. 1991; 53:43–58.
13. Sands A, Thompson EJ, Gaysina D. Long-term influences of parental divorce on offspring affective disorders: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*. 2017; 218:105–114.
14. Auersperg F. Long-term effects of parental divorce on mental health-a meta-analysis. *Journal of Psychiatric Research*. 2019; 119:107–115.
15. Amato PR. The consequences of divorce for adults and children: an update. *Drustvena Istrazivanja*. 2014; 23(1):5–24.
16. Brand C, Howcroft G, Hoelson CN. The voice of the child in parental divorce: Implications for clinical practice and mental health practitioners. *J of Child and Adolescent Mental Health*. 2017; 29(2):169–178.
17. Elam KK, Sandler I, Wolchik SA, Tein JY et al. Latent profiles of postdivorce parenting time, conflict, and quality: Children’s adjustment associations. *Journal of Family Psychology*. 2019;1–12.
18. Lindström M, Fridh M, Rosvall M. Economic stress in childhood and adulthood and poor psychological health: Three life course hypotheses. *Psychiatry Research*. 2014; 215:386–393.
19. Lindström M, Rosvall M. Parental separation in childhood and self-reported psychological health: A population-based study. *Psychiatry Research*. 2016; 246:783–788.
20. Lansford JE. Parental divorce and children’s adjustment. *Perspect Psychol Sci*. 2009;4(2):140–152.
21. Clarke-Stewart KA, Vandell DL, McCartney K et al. Effects of parental separation and divorce on very young children. *J Fam Psychol*. 2000;14(2):304–326.
22. Cohen GJ, Weitzman CC. Helping children and families deal with divorce and separation. *American Academy of Pediatrics*. 2016;138(6):1–9.
23. Kelly JB, Emery RE. Children’s adjustment following divorce: Risk and resilience perspectives. *Family Relations*. 2003; 52(4):352–362.
24. Hadzikapetanovic H, Babic T, Bjelosevic E. Depression and intimate relationships of adolescents from divorced families. *Med Glas*. 2017; 14: 132–138.
25. Coêlho BM, Andrade LH, Borges G et al. Do childhood adversities predict suicidality? Findings from the general population of the metropolitan area of São Paulo, Brazil. *PLoS One*. 2016;11:1–18.
26. Haug S, Núñez CL, Becker J et al. Predictors of onset of cannabis and other drug use in male young adults: Results from a longitudinal study. *BMC Public Health*. 2014; 14: 1202.
27. Tebeka S, Hoertel N, Dubertret C et al. Parental divorce or death during childhood and adolescence and its association with mental health. *The Journal of Nervous and Mental Disease*. 2016;204(9): 678–685.
28. Kelly J.B. Children’s adjustment in conflicted marriage and divorce: A decade review of research. *Journal of Child and Adolescent Psychiatry*. 2000; 39: 963–973.
29. Schaan VK, Vögele C. Resilience and rejection sensitivity mediate long-term outcomes of parental divorce. *European Child and Adolescent Psychiatry*. 2016; 25(11): 1267–1269.
30. Schaan VK, Schulz A, Schächinger H et al. Parental divorce is associated with an increased risk to develop mental disorders in women. *Journal of Affective Disorders*. 2019;257: 91–99.
31. Choi J, Becher, E. Supportive coparenting, parenting stress, harsh parenting, and child behavior problems in nonmarital families. *Family Process*. 2018;1–14.
32. Leopold T. Gender differences in the consequences of divorce: A study of multiple outcomes. *Demography*. 2018;55: 769–797.

33. Shimkowski JR, Ledbetter AM. Parental divorce disclosures, young adults' emotion regulation strategies, and feeling caught. *J Fam. Commun.* 2018;18: 185-201.
34. King V, Heard HE. Nonresident father visitation, parental conflict, and mother's satisfaction: What's best for child well-being? *Journal of Marriage and the Family.* 1999;61(2): 385.
35. Cronin S, Becher EH, McCann E et al. Relational conflict and outcomes from an online divorce education program. *Evaluation and Program Planning.* 2017;62:49-55.
36. Yáñez-Yaben S, Garmendia A. Parental divorce and emerging adults' subjective well-being: The role of "carrying messages." *Journal of Child and Family Studies.* 2015;25(2):638-646.
37. Elrod LD. National and international momentum builds for more child focus in relocation disputes. *Fam Law Q.* 2010;44(3): 341-374.
38. Kalkavan İ, Büken E. Boşanma davalarında çocuğun velayet hakkı için uygun ebeveynin belirlenmesi. *Adli Tıp Bülteni*, 2017; 22(1): 54-63.
39. Kraus LJ, Thomas CR, Bukstein OG et al. Practice parameter for child and adolescent forensic evaluations. *J Am Acad Child Adolescent Psychiatry.* 2011;50(12): 1299-1312.
40. Carr A. The handbook of child and adolescent clinical psychology: A contextual approach. NY: Routledge; 2016.
41. Güler G, Yıldırım V, Kütük MÖ ve ark. Adli psikiyatrik değerlendirme ve çocuk ile iletişim. *Adli Tıp Bülteni*, 2016; 21(2): 98-106.
42. Goldstein ML. Handbook of Child Custody. New York: Springer Scientific; 2016
43. Herman SP. Practice parameters for child custody evaluation. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry.* 1997;36(10): 57-68.
44. Bastait K, Ponnet K, Mortelmans D. Parenting of divorced fathers and the association with children's self-esteem. *Journal of Youth and Adolescence.* 2012; 41(12): 1643-1656.
45. Elam KK, Sandler I, Wolchik S, Tein JY. Non-residential father-child involvement, interparental conflict and mental health of children following divorce: A person-focused approach. *Journal of Youth and Adolescence.* 2015;45(3): 581-593.
46. Sandler I, Wheeler, LA, Braver, SL. Relations of parenting quality, interparental conflict, and overnights with mental health problems of children in divorcing families with high legal conflict. *Journal of Family Psychology.* 2013;27: 915.
47. Horner G Repeat sexual abuse allegations: A problem for primary care providers. *J Pediatr Health Care.* 2001; 15: 71-76.
48. Kuehnle K, Kirkpatrick HD. Evaluating allegations of child sexual abuse within complex child custody cases. *Journal of Child Custody.* 2005; 2(3):3-39.
49. Bernet WW, Baker AJ. Parental alienation, DSM-5, and ICD-11: response to critics. *J Am Acad Psychiatry Law.* 2013;41: 98 -104.
50. Gardner RA. Recent trends in divorce and custody litigation. *Academy Forum.* 1985; 29(2): 3-7.
51. Gardner R. Parental alienation syndrome vs. parental alienation: Which diagnosis should evaluators use in child-custody disputes? *American Journal of Family Therapy.* 2002;30(2): 93-115.
52. Harman, J, Bernet, W, Harman, J. Parental Alienation: The blossoming of a field of study. *Current Directions in Psychological Science.* 2019;1-6.
53. Boch-Galhau W. Parental alienation (syndrome)-a serious form of psychological child abuse. *Mental Health and Family Medicine.* 2018;14: 725-739.
54. Aloia LS, Strutzenberg C. Parent-child communication apprehension: The role of parental alienation and self-esteem. *Communication Reports.* 2019;32: 1-14.
55. James Williams JR. Should judges close the gate on PAS and PA? *Family Court Review.* 2005;39(3): 267-281.
56. Bernet W, Wamboldt MZ, Narrow WE. Child affected by parental relationship distress. *J Am Acad Child Adolescent Psychiatry.* 2016;55(7): 571-579.
57. Templar K, Matthewson M, Haines J et al. Recommendations for best practice in response to parental alienation: Findings from a systematic review. *Journal of Family Therapy.* 2016; 39(1): 103-122.
58. American Psychiatric Association (2013). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th ed. Washington, DC: American Psychiatric Association
59. Bastait K, Pasteels I, Mortelmans D. How do post-divorce paternal and maternal family trajectories relate to adolescents' subjective well-being. *Journal of Adolescence.* 2018; 64: 98-108.
60. Sweeney MM. Remarriage and stepfamilies: Strategic sites for family scholarship in the 21st century. *Journal of Marriage and Family.* 2010; 72(3): 667-684.
61. Papernow PL. Clinical guidelines for working with stepfamilies: What family, couple, individual, and child therapists need to know. *Family Process.* 2017;57(1): 25-51.
62. Becher EH, Kim H, Cronin SE, et al. Positive parenting and parental conflict: Contributions to resilient coparenting during divorce. *Family Relations.* 2019;68: 150-164.
63. Barak A, Hen L, Boniel-Nissim M et al. Comprehensive review and a meta-analysis of the effectiveness of internet-based psychotherapeutic interventions. *Journal of Technology in Human Services.* 2018;26: 109 -160.
64. Choi JK, Wang D, Reddish L et al. Efficacy of co-parenting for successful kids: A longitudinal pilot investigation. *Journal of Divorce & Remarriage.* 2019; 1-15.
65. LaGraff MR, Stolz HE, Brandon DJ. Longitudinal program evaluation of "parenting apart: effective co-parenting". *Journal of Divorce and Remarriage.* 2015; 56: 117-136.
66. Jewell J, Schmittle M, McCobin A et al. The children first program: The effectiveness of a parent education program for divorcing parents. *Journal of Divorce and Remarriage.* 2017; 58: 16-28.